

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Максим Геннадійович Колодяжний,
*канд. юрид. наук,
асистент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

УДК 343.9

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ГРОМАДСЬКОГО ВПЛИВУ НА ЗЛОЧИННІСТЬ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

У статті на підставі аналізу матеріалів 13 Конгресу ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя наводяться основні напрями участі громадськості у запобіганні злочинності в окремих державах світу.

Ключові слова: запобігання злочинності, протидія злочинності, громадськість, громадський вплив на злочинність.

Досвід зарубіжних країн у реалізації стратегії громадського впливу на злочинність є цінним не лише для теорії, але й, передусім, для практики запобігання злочинності в Україні. Наша держава перебуває у стані глибокої політичної, економічної та соціальної кризи. Є розбалансованою діяльність органів кримінальної юстиції. Судова система та правоохоронні органи (прокуратури, органи внутрішніх справ) знаходяться на стадії реформування та якісних організаційно-управлінських перетворень. У зв'язку із цим вивчення сучасного прогресивного міжнародного досвіду запобігання злочинності із залученням альтернативних державним інституціям суб'єктів заслуговує на увагу.

Сучасний підхід світового співтовариства у запобіганні та протидії злочинності базується на налагодженні партнерських зв'язків державних інституцій

із громадськими та неурядовими організаціями, науковими колами, окремими громадянами. Діяльність останніх безпосередньо спрямовується на сферу запобігання злочинності або пов'язується з громадським контролем ефективності роботи органів кримінального переслідування.

Уперше особлива роль участі громадськості у запобіганні злочинності на міжнародному рівні була відзначена на 7 Конгресі ООН із запобігання злочинності і поводження з правопорушниками (м. Мілан, 1985 р.) [1, с. 93–96]. Із часом увага світової спільноти до проблеми розширення кола суб'єктів запобіжної діяльності за рахунок громадськості лише посилювалась. Доказом цього є безліч прикладів із практики протидії злочинності за участі недержавних суб'єктів в окремих країнах світу. Останній 13 Конгрес ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя, який відбувся протягом 12–19 квітня 2015 р. у Катарі в м. Доха, також не став винятком. Порядок денний цього визначного заходу включив окреме питання під назвою «Національні підходи до участі громадськості в укріпленні систем запобігання злочинності і кримінального правосуддя» [2]. Тому з метою узагальнення сучасного прогресивного міжнародного досвіду реалізації стратегії громадського впливу на злочинність наведемо конкретні приклади з матеріалів даного Конгресу. Для цього класифікуємо діяльність громадськості та форми її активізації у сфері запобігання злочинності за спрямованістю на такі види: 1) вивчення стану місцевої злочинності; 2) запобігання рецидивній злочинності; 3) охорона громадського порядку; 4) надання безоплатної юридичної допомоги; 5) фінансове заохочення громадськості за її внесок у справу запобігання злочинності; 6) використання засобів комунікації у запобіганні злочинності; 7) інші напрями діяльності.

Вивчення стану місцевої злочинності. Розглядаючи національні ініціативи у сфері запобігання злочинності, орієнтовані на місцеві громади, можна зробити висновок, що в кожній країні вони є різними. Уряди та правоохоронні органи окремих держав розвивають відповідні напрями громадського впливу на злочинність, виходячи із місцевих традицій, рівня та характеру злочинності, глибини партнерських відносин поліції і громадян.

Прикладом залучення громадян до оцінки рівня криміногенності є Колумбія. За підтримки Управління ООН із наркотиків та злочинності (UNODC) у семи муніципалітетах даної країни вивчено рівень й основні причини злочинності шляхом опитування місцевого населення, використання добровольців у поширенні анкет для опитування. На підставі результатів дослідження органами влади Колумбії приймаються рішення про застосування тих чи інших програм профілактики злочинності.

В ЮАР здійснюються спроби активізації місцевого населення у сфері протидії насильницьким злочинам. Для цього виділяються кошти для створення своєрідних зон безпеки шляхом соціального, ситуаційного та інституціонального запобігання злочинності [2].

Запобігання рецидивній злочинності. Виходячи з високого рівня рецидивізму, переповненості установ виконання покарань у багатьох країнах світу,

виникає потреба в залученні місцевих громад до соціальної реабілітації осіб, які звільнені від відбування покарання. Узагальнення міжнародного досвіду участі громадськості у запобіганні рецидивній злочинності дає підстави виділити такі основні напрями діяльності: 1) перевиховання та реабілітація злочинців; 2) застосування програм позасудових засобів впливу на винних; 3) участь у громадських програмах виправної дії, умовно-дострокового звільнення [3, с. 81, 82]; 4) працевлаштування колишніх засуджених. Останній напрям діяльності спеціалістами визнається найбільш дієвим у контексті протидії рецидивній злочинності [4, с. 4]. Його реалізація застосовується за кордоном по-різному.

У Сінгапурі в межах проекту «Yellow Ribbon» («Жовта стрічка») беруть участь громадські, приватні й неурядові організації, що допомагають колишнім засудженим знайти роботу та житло, відновити соціальні зв'язки, отримати нові професійні навички.

Ще в 1993 р. у Бразилії в м. Ріо-де-Жанейро була створена культурна група афро-реггі «Cultural Afro-Reggae Group». Її метою є сприяння за допомогою мистецтва соціальній інтеграції мешканців міських фавел (трущоб). У межах проекту даної групи під назвою «Другий шанс» колишні засуджені допомагають знайти роботу особам, які звільнились з місць позбавлення волі. Вказана група тісно співпрацює із 80 приватними структурами та державними органами. Протягом 2008–2015 рр. близько п'яти тисяч осіб отримали допомогу в пошуках роботи й понад півтори тисячі працевлаштовані завдяки даній програмі. Подібний досвід існує у низці африканських країн (Уганда, Кенія) [5].

Охорона громадського порядку. Останнім часом багато країн світу здійснюють децентралізацію відповідальності в питаннях безпеки. Тобто обов'язок профілактики злочинності покладається не лише на правоохоронні органи, а й на місцеве населення. Запровадження даного інноваційного підходу дозволяє якісно змінити діалог та ступінь взаємодії поліції з громадянами [6, с. 19, 28]. До найбільш поширених форм участі громадськості в охороні правопорядку в різних країнах можна віднести: а) піше патрулювання поліцейськими разом із добровільними помічниками поліції (США, Велика Британія); б) створення консультативних рад безпеки у складі представників поліції та місцевих громад (Перу) [7, с. 18].

Така модель запобігання злочинності успішно реалізується у Бразилії. Зокрема, в м. Ріо-де-Жанейро завдяки постійній присутності поліції у фавелах та налагодженню тісної співпраці з населенням вдалось значно скоротити рівень вбивств, зменшити кількість озброєних конфліктів між наркоторговцями та послабити контроль злочинних угруповань. В даній країні запроваджено програму «Pro Paz» («За культуру миру»), яка реалізується з 2004 р. і дотепер у штаті Пара. Суть даного профілактичного проекту полягає у використанні сил добровольців щодо охорони громадського порядку на вулицях та школах; мобілізації громадськості у забезпеченні доступу до охорони здоров'я, забезпечення прав людини; підтримці соціальних проектів, розрахованих на малозабезпечені верстви населення [2].

Надання безоплатної юридичної допомоги. Цей вид діяльності спрямований на: а) полегшення доступу громадян до правосуддя; б) захист прав громадян, які стали жертвою злочину; в) здійснення справедливого правосуддя та притягнення винних у вчиненні злочину до відповідальності.

Видами безоплатної громадської юридичної допомоги є: надання юридичних консультацій, представництво інтересів громадян у суді, просвітництво у правових питаннях, розширення доступу до правової інформації.

Зазначену роботу в різних країнах світу здійснюють спілки юристів, асоціації адвокатів, викладачі юридичних ВНЗ. Наприклад, в Україні є доволі поширеною практика надання безоплатної юридичної допомоги громадянам з боку викладачів та студентів таких навчальних закладів. У Харкові діють юридичні клініки при Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, Харківському національному університеті внутрішніх справ. Подібний досвід поширюється в деяких африканських країнах, таких як Ботсвана, Зімбабве, Лесото й Нігерія [10, с. 17]. Є навіть приклади надання юридичних безоплатних консультацій особами, які не мають диплома юриста (Кенія, Малаві, Уганда). У Сьєрра-Леоне юристи без дипломів у 2009 р. допомогли скоротити наполовину кількість осіб, які знаходились під вартою у тюрмі «Бо». У Малаві такі юристи протягом 2000–2009 рр. посприяли скороченню кількості засуджених в установах виконання покарань із 40 % до 18 % відповідно [10, с. 24, 25]. Зазначені показники вказують на доцільність використання безкоштовної громадської допомоги юристів у захисті прав засуджених, потерпілих та при запобіганні злочинності.

Фінансове заохочення громадськості за її внесок у справу запобігання злочинності поширено переважно у соціально розвинених країнах світу. Так, Австралійська премія за «Заслуги у запобіганні злочинності і насильства» являє собою грошову винагороду, яку отримують за громадські ініціативи щодо запобігання злочинності у сільській та віддаленій місцевості, протидії жіночій та підлітковій злочинності [11].

У Канаді запроваджено подібні проекти. У провінції Юкон цієї країни у місцевих мешканців є можливість звернутись за фінансовою допомогою до низки фондів, які фінансують діяльність із запобігання злочинності. Такими фондами є Цільовий фонд для надання послуг потерпілим в межах запобігання злочинності та Молодіжний інвестиційний фонд [12].

Використання засобів комунікації у запобіганні злочинності. У багатьох, особливо західних розвинених країнах світу, на ЗМІ покладається важлива роль в укріпленні систем запобігання злочинності і кримінального правосуддя. ЗМІ як недержавний суб'єкт запобіжної діяльності спроможні: а) позитивно впливати на правосвідомість громадян; б) зменшувати віктимізацію населення; в) роз'яснювати правила безпечної поведінки; г) інформувати громадськість про стратегії запобігання злочинності; д) формувати позитивний імідж судових і правоохоронних органів.

Яскравим прикладом антикриміногенних можливостей ЗМІ є телесеріал «Families» («Родини»), який транслювався в Австралії. У ньому представлені форми виховання для вирішення поширених поведінкових проблем дітей. Вивчення спеціалістами телеаудиторії показало, що батьки якісно змінили методи спілкування з власними дітьми. Частка неврівноважених підлітків, які дивились цей серіал, скоротилась із 43 % до 14 %, а через шість місяців після його перегляду – до 10 % [13, с. 12, 13, 20].

Правоохоронні органи багатьох країн світу все частіше використовують не лише ЗМІ, а й соціальні медійні засоби інформації для зміцнення зв'язків із громадськістю, а також з метою розслідування злочинів. Для поширення інформації про роботу поліції використовуються соціальні мережі «Facebook», «You Tube» й «Twitter». Наприклад, у Великій Британії через мережу «Twitter» підданим надається корисна інформація від поліції та пожежної служби. Поліція Лондона надає своїм користувачам «Twitter» поради про недопущення крадіжок, інформує про розслідування резонансних злочинів та осіб, які зникли без вісті. У департаменті поліції Сіетлу в США застосовано проєкт «Tweets-by-Beat». За допомогою нього громадяни можуть дізнатись про випадки сімейного та сексуального насильства в районі проживання. Користується популярністю й спеціальна програма для смартфонів щодо громадської безпеки в окремих районах даного міста [2, с. 13-14].

Інші напрями діяльності: 1) сумісне проведення поліцією і громадянами інформаційно-пропагандистських кампаній з профілактики злочинності; 2) читання поліцейськими лекцій у школах та ВУЗах (програма «Escola Sugura» («Безпечні школи») в Португалії); 3) формування жіночих поліцейських відділків для профілактики жіночої злочинності та скорочення віктимізації серед жінок, які стали жертвами сімейного насильства. Прикладом є Ліберія, де у 2007 р. було створено перший у світі такий відділок [8, с. 46–63]; 4) підвищення ролі науково-дослідних установ у вивченні тенденцій й характеру місцевої злочинності з метою удосконалення роботи поліції й розширення ролі громадськості у запобіганні злочинності. Прикладом є Національний центр з проблем насильства і злочинності при МВС Уругваю. Центр займається дослідженням географічних та часових особливостей злочинності у м. Монтевідео [9].

До типових проблем, з якими стикаються у різних державах щодо забезпечення широкої участі громадськості у запобіганні злочинності, можна віднести:

- обмеженість знань про порядок і умови застосування стратегії громадського впливу на злочинність;
- відсутність традиційних доброзичливих стосунків між поліцією та місцевим населенням;
- недостатність політичної волі на розширення суб'єктів запобігання злочинності;
- слабкий розвиток підрозділів охорони громадського порядку;
- відсутність законодавства у сфері захисту громадян, задіяних в охороні правопорядку;

– недостатність використання громадських альтернатив тюремному ув'язненню;

– обмеження використання працівників служб пробації щодо нагляду за поведінкою осіб, які звільнені від відбування покарання з випробуванням, тощо [2, с. 4].

Висвітлення сучасного міжнародного досвіду реалізації стратегії громадського впливу на злочинність дозволяє дійти таких *висновків*:

1) знання про прогресивну практику зарубіжних країн із використання громадськості для запобігання й протидії злочинності є корисними для теорії кримінологічної науки;

2) економічні переваги розширення вказаного досвіду в Україні полягатимуть у суттєвій економії коштів Державного бюджету України за рахунок використання безоплатної допомоги громадян в охороні громадського порядку;

3) сучасні підходи зарубіжних країн у залученні місцевих громад до запобігання злочинності можливо використати для усунення організаційно-управлінських недоліків роботи правоохоронних органів України у вказаній сфері. Тому прорадянська застаріла практика діяльності ДНД в нашій державі має бути модернізована відповідно до вимог часу та стандартів провідних країн світу (США, країни – члени ЄС);

4) соціально-психологічна складова при розширенні участі громадськості у запобіганні злочинності пов'язуватиметься з налагодженням доброзичливих і партнерських відносин майбутньої української поліції з місцевим населенням, перетворенням останнього не в опонента правоохоронних органів, а помічника, в деяких випадках навіть соратника.

Список літератури:

1. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию : [сб. материалов] : в 3 кн. / Нац. акад. правовых наук Украины ; НИИ изуч. пробл. преступности им. акад. В. В. Сташиса; кол. сост. : В. В. Голина, М. Г. Колодяжный; под общ. ред. В. В. Голины. – Кн. 2. – К. : Право Украины ; Х. : Право, 2013. – 184 с.

2. A/CONF.222/9 / Working paper «National approaches to public participation in strengthening crime prevention and criminal justice» // Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Doha, Qatar, 12-19 April 2015). – 18 p.

3. Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders (UNODC) // Criminal Justice Handbook Series, – Vienna, 2012. – 153 p.

4. Graffam J. Attitudes of Employers, Corrective Services Workers, Employment Support Workers, and Prisoners and Offenders towards Employing Ex-Prisoners and Ex-Offenders / J. Graffam, A. Shinkfield, B. Lavelle and others. – Canberra : Report to the Criminology Research Council, 2004.

5. Research Report on the Impediments to Offender Reintegration and Resettlement / Kenya, Office of the Vice-President and Ministry of Home Affairs, Department of Probation and Aftercare Services. – Nairobi, 2007.

6. Introductory Handbook on Policing Urban Space / Criminal Justice Handbook Series (UNODC). – Vienna, 2011. – 106 p.

7. Training Manual on Policing Urban Space / Criminal Justice Handbook Series (UNODC). – Vienna, 2013. – 74 p.

8. Progress of the World's Women 2011–2012: In Pursuit of Justice / United Nations. – New York, 2013. – 164 p.

9. La policia junto al Observatorio de Criminalidad realizarbn un mapa del delito [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cypress.net/uc_25113_1.html.

10. Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems in Africa – Survey Report / UNODC. – Vienna, 2011. – 67 p.

11. Australian Institute of Criminology [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aic.gov.au/crime_community.

12. Government of Yukon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.justice.gov.yk.ca.

13. Violence Prevention: The Evidence / World Health Organization. – Geneva, 2010. – 127 p.

Колодяжний М. Г. Реализация стратегии общественного воздействия на преступность в зарубежных странах.

В статье на основании анализа материалов 13 Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию приводятся основные направления участия общественности в предупреждении преступности в отдельных государствах мира.

Ключевые слова: предупреждение преступности, противодействие преступности, общественность, общественное воздействие на преступность.

Kolodyazhny M. G. Realization of strategy of public influence on criminality in foreign countries.

Problem setting. *Actuality of the article consists in that now the comparative researches of criminology, devoted to the study of progressive international experience of prevention of criminality at participation of public, failing in science.*

Paper objective. *The aim of the scientific article is a decision of basic modern directions of prevention of criminality from bringing in of public in the different countries of the world.*

Paper main body. *The analysis of materials of a 13 Congress of the UNO from prevention of criminality and criminal justice grounds to distinguish such directions of realization of strategy of public influence on criminality:*

- study of the condition of local criminality;
- prevention of recurrent criminality;
- public law enforcement;
- grant of free legal help;
- financial encouragement of public for its payment in the matter of prevention of criminality;
- use of facilities of communication in prevention of criminality;
- other directions of activity.

The input of the indicated directions of activity the row of factors interferes with: 1) limit nature of knowledge about an order and terms of application of strategy of public influence on criminality; 2) absences of traditional benevolent relations between a police and local population; 3) insufficiencies of political will on expansion of subjects of prevention of criminality; weak development of subdivisions of public law enforcement; 4) absences of legislation in the field of defense of the citizens involved in the guard of law and order; 5) insufficiency of the use of public alternatives to imprisonment; 6) limitation of the use of workers of services of probation in relation to a supervision after behavior of persons, what punishments released from serving is with a test.

Conclusions. *The use of progressive international experience in realization of strategy of public influence on criminality in Ukraine will assist budgetary cost effectiveness, improvement of partner relations between a police and citizens.*

Key words: prevention of criminality, counteraction to criminality, public, public influence on criminality.

Надійшла до редколегії 28.04.2015 p.